

Зв'язок минулого із сучасністю у мистецтві створення шрифту

Анотація. Стаття присвячена історії розвитку світової писемності, характеристиці неалфавітного та алфавітного письма, виникнення графічних особливостей шрифту, його класифікація, головні етапи історії шрифту.

Ключові слова: розвиток писемності, історія, шрифт, алфавіт.

Abstract. The article is devoted to the history of world writing, the characteristics of non-alphabetic and alphabetic writing, the emergence of graphic features of the font, its classification, the main stages of the history of the font.

Keywords: development of writing, history, font, alphabet.

Постановка наукової проблеми. Історична пам'ять є фундаментом будь-якої діяльності, типографіка – не виключення. Неможливо оволодіти навичками написання шрифтів, досягти високого рівня майстерності, не усвідомивши історії та практики типографіки, яким чином шрифти вирішують певні завдання в різних культурах. Шрифтовий дизайн існує на стику історії, технологій, культури та власне дизайнерської практики. Процес дослідження у цих сферах завжди фігурує поряд із проектуванням та вивченням шрифтів [1]. «Мистецтво шрифту, яке не має традицій, рідко буває зрілим, та припиняє розвиватись як шрифтова графіка, яка не має нових форм вираження, – зазначає відомий майстер шрифту В. Тоотс. – Першоджерела новаторства в шрифтовому мистецтві приховуються не тільки в динаміці наших днів, доволі часто доводиться опиратися на минуле» [2, с. 40].

Навчальна дисципліна «Типографіка і шрифти» має на меті ознайомити студентів з основними принципами типографіки, історією виникнення та розвитку латинських та кириличних шрифтів, з класифікацією шрифтів, їх морфологією, сферою їх застосування в сучасній поліграфії і рекламній продукції, набуття знань та професійних навичок для самостійного творчого вирішення завдань художньої графічної діяльності.

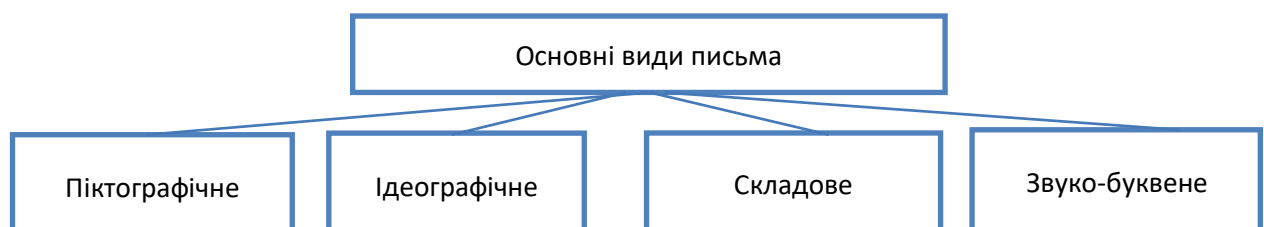
Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що історія української графіки, поняття шрифту та його видів, графічні форми літер є предметом особливої уваги викладачів, шрифтовиків, мистецтвознавців, поліграфістів, художників. Зокрема, Карл Фаулман, Альберт Капр, Еміль Рудер, Абрам Шіцгал; Г. Нарбут, А. В'юник, А. Чебикін, В. Чебанік, В. Мітченко тощо досліджували ці проблеми у підготовці художників-графіків, художників-оформлювачів, у формуванні та розвитку технологічної готовності редакторів та художників-поліграфістів.

Нині вивчення цієї сфери діяльності охоплює набагато більше майбутніх фахівців не лише художнього спрямування, а й професійної освіти у сфері обслуговування. Це спонукає до теоретичного дослідження історичного розвитку шрифту для кращого сприйняття предмету і його місця у майбутньому викладача професійної освіти.

Мета і завдання статті. Знання основних закономірностей функціонування та розвитку шрифту в поєднанні з практичними навичками розвиває відповідальність майбутніх педагогів професійної освіти за процес і результат своєї роботи, розуміння місця та значення дисципліни в професії, що мотивує формування в студентів професійної самосвідомості.

Виклад основного матеріалу. Майбутньому фахівцю необхідно усвідомлювати, що правильне використання шрифту у своїх проектах потребує обізнаності в історії, основ шрифтової граматики, кольорознавства і, звичайно, комп'ютерної графіки.

Отож, перед тим, як освоїти навички зі створення шрифтів, розгляд класифікації та вивчення нових термінів, ми повернулися до історії розвитку письма. Історія світової писемності знає чотири основні види письма [3].

Рис. 1. Основні види письма

Найдавнішим письмом, яке має вигляд наскальних рисунків є, звичайно, піктографічне (малюнкове). Письмо почалося з малюнка і дістало назву піктографічного (від латинського *pictus* – намальований і грецького *γράμμα* – письмовий знак). Таке письмо передає лише приблизний зміст повідомлення, зовсім не відтворюючи звучання мови. Малюнкові записи віднайдені на територіях доісторичного Єгипту, на острові Крит, у стародавньому Китаї. Колись такими малюнками листувалися народності Сибіру. Для сучасного користувача мобільними пристроями, комп'ютерними програмами тощо піктографічне письмо є простою складовою будь-якого інтерфейсу.

Ідеографічне або ієрогліфічне – письмо ери ранньої державності й виникнення торгівлі (Єгипет, Китай). Ієрогліфи ідеографічного письма означали окремі слова або навіть цілі поняття. Оскільки такі знаки передавали ідею, поняття, їх назвали *ідеограмами*, а письмо ідеографічним (від грецького *idea* – поняття, *γράμμα* – письмовий знак). Можливості ідеографії набагато більші, ніж піктографії. Це письмо здатне передавати поняття, що не сприймаються зором і тому не можуть конкретно відобразитися в малюнку, воно передає не просто думку, а все речення – слово за словом.

Складове (від французького *syllabe* – склад) або силабарія – вид фонетичної писемності, знаки якої позначають окремі склади. Таке письмо уже мало своє перше звучання у народів Індії, а в Японії воно застосовувалося разом з китайськими ієрогліфами [4].

Звуко-буквене (фонематичне) письмо передає звукове мовлення за допомогою умовних графічних знаків – літер, воно висловлює фонематичний склад мови. Перехід до звуко-буквеного письма можна уявити як проникнення людини в атом мови. Адже для цього треба було вирізнити в мовленнєвому потоці найменшу частинку – звук і віднайти спосіб передавання його на письмі. Слова, складені із звуків і зображені на письмі за допомогою літер, стали зоровим образом, зоровим знаком культурного розвитку кожного народу [3].

Кожен вид письма має свої переваги та недоліки, а також сферу застосування, що підтверджується використанням і алфавіту, і піктографічних зображень у наш час.

В основі українського письма лежить алфавіт (з перших грецьких літер «альфа» і «віта»), або абетка (з українських «а» і «бе»), азбука (з давньоруських «аз» і «буки»). Графічні знаки – літери, котрі розташовані в певному порядку і використовуються у процесі письма.

Знаки алфавіту графічно відрізняються один від одного і в своїй найпростішій умовній схемі представляють *графему*. Графематичний склад звуко-буквеного алфавіту (грецького, латинського, слов'яно-руського та ін.) складався протягом багатьох століть на основі вимог тієї чи іншої мови, вимог зручності написання й читання.

Одним з найважливіших удосконалень писемності було розмежування в написанні літер: заголовкових прописних і рядкових, стало два основні типи латинського письма:

- маюскульне (від лат. *majusculus* – великий), літери такого письма перебувають у межах двох паралельних ліній, і не мають виносних елементів угору або вниз. Для сучасного розуміння – це прописні заголовкові літери урочистих текстів. Та все ж маюскульне письмо мало недоліки – відсутність інтервалів між словами та геометрична складність форм ускладнювала їхнє написання та читання;

- мінускульне (від лат. *minusculus* – маленький), характеризується наявністю чотирьох паралельних направляючих ліній: середньої пари ліній, в які вписуються корпус літери і двох зовнішніх ліній, що визначають межі виносних верхніх та нижніх елементів. Це рядкові літери [5].

Характер рисунку знаків алфавітів можливо створити лише за допомогою інструментів художника або писця, вони відмінні від графем і здобули назву шрифт (німецькою *schrift* – письмо). Шрифти знаходяться в діалозі з графемами, а також відповідають мінливим умовам сфери їх використання.

У своєму інтерв'ю журналу «Шрифт» Геррі Леонідас, директор курсу «MA Design Typeface» в Університеті Редінга, зазначив, що «з точки зору дизайну три європейських писемності – латиниця, грецьке письмо і кирилиця – являють собою прекрасний приклад того, як з абсолютно різних основ і історичних передумов послідовно розвивалися схожі шрифтові форми». Зокрема, в дослідженні кирилиці існує певний ступінь навмисного формування форми та поєднання елементів, що вимагають глибокого розуміння структури сценарію, з дуже конкретною історією адаптації до

історичних моделей [1].

Природа виникнення всіх графічних особливостей шрифту, його класифікація цілком зрозуміла та зручна для сприйняття у історичній ієрархії, яку доцільно розділити на певні важливі етапи (табл. 1).

Етапи розвитку шрифтів схожий на рух маюскульного письма до мінускульного аж до типографських рисунків, котрі вміщують у собі всі досягнення рукописного та рисованого мистецтва шрифтів. Тому художники класифікують сучасні шрифти по групах в історичній послідовності на прикладі створення типографських шрифтів, починаючи з епохи Відродження.

Таблиця 1

Історичні етапи виникнення графічних особливостей шрифту

Період	Головні етапи
IV століття до нашої ери	створення закінченої графічної форми звуко-буквеного алфавіту Древньої Греції;
I століття до нашої ери	створення досконалого за своїми художньо-графічними якостями маюскула – римського капітального шрифту;
VIII століття нашої ери	повне завершення формування графіки рядкових букв – каролінгського мінускула;
кінець IX – початок X століття	створення алфавіту слов'яно-руської системи письма – кирилиці; заслугою Кирила був перший переклад Біблії на слов'янську мову;
XIV – XV століття	відродження у Західній Європі каролінгського мінускула і античної писемності – квадрату; створення гуманістичної писемності – антиква;
XV – XVI століття	відродження каролінгського мінускула з зарубками, подібні римському маюскулу; створення печатних шрифтів типу ренесанс-антикви;
початок XVIII століття	створення нової графіки руського шрифту – цивільного – перехід на латинську графічну основу;
кінець XVIII – початок XIX століття	у Західній Європі утворення нової антикви в епоху класицизму;
XIX століття	поширений різновид єгипетського шрифту, названий «італійським», «єгипетські шрифти із засічками», які за формою наближаються до прямокутника;
XX століття	виникають шрифти, які повторюють класичні форми: гротески, декоративні, рукописні, каліграфічні; одним з найбільших досягнень у розвитку шрифту антиква є «Таймс Нью Роман – шрифт».

Висновки. Еволюцію писемності і шрифтів можливо осягнути, застосувавши на практиці необхідний арсенал знань з історії та культурної спадщини, що мотивує майбутнього фахівця до критичного сприйняття своєї роботи, ставлячи під сумнів знайдені в процесі проектування рішення і сприяє створенню додаткових виразних можливостей у подальшій професійній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Gerry-Leonidas MA typeface design university of reading URL: <https://typejournal.ru/articles/Gerry-Leonidas-Interview>
2. Тоотс В.К. Шрифт как искусство. *Интерпрессграфик*. 1981. № 7. С. 40-44.
3. Каменська Т.Д. Шрифт та декоративне оформлення: навч. посіб. для студ. спец. «Дизайн» / уклад.: Т.Д. Каменська. Луганськ: Луганський нац. університет імені Тараса Шевченка, 2010. 66 с.
4. Мала Т.В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з книжкового дизайну у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Мала Тетяна Василівна. Луганськ, 2008. 292 с.
5. Куленко М.Я. Основи графічного дизайну: підручник. К.: Кондор, 2006. 492 с.